

СТРІЙ

№4, 2022

Вісник з історії одягу

Стрій – науково-популярний журнал присвячений дослідженням з історії одягу. Журнал розміщує наукові та науково-популярні матеріали з історії одягу та уніформології, дослідження текстилю й аксесуарів цивільного та військового костюму, фалеристики та вексилології. Чільне місце у журналі посідають статті присвячені проблемам практичної реконструкції як окремих предметів та технологій, так і цілісних комплексів одягу та спорядження.

Журнал виходить один раз на рік та розповсюджується в електронному вигляді безкоштовно.

Історичний стрій

Сергій Шаменков

Поясний одяг давніх слов'ян та скандинавські «штани марнославства» 3

Сергій Шаменков

Шаровари в гардеробі козацтва Правобережної України в 1695 р. 13

Сергій Шаменков

Козацький кунтуш із зібрання Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д.І. Яворницького..... 17

Сергій Шаменков

Герої поеми “Енеїда” Івана Котляревського в контексті історичного строю епохи..... 25

Сергій Шаменков

Образи козаків у творчості Жана-П'єра Норблена 35

Сергій Шаменков

Опришки-збійники доби Олекси Довбуша: зовнішній вигляд, одяг та зброя..... 41

Графічна реконструкція

Сергій Шаменков

Графічна реконструкція мушкетера “Maison du Roi” 1625–1627 рр. 55

Етнографічний стрій

Людмила Климук

Конструктивний устрій керсетки із зібрання Українського центру народної культури “Музей Івана Гончара” 57

ISSN 2706-7203 (друкована версія), **ISSN 2706-7211** (електронна версія)

Редакційна колегія

Прокопенко В.М., к.х.н. (Київ)
Адаменко Д.В. (Київ)
Папакін А.Г., к.і.н. (Київ)
Сичевський С.В. (Київ)
Тоїчкін Д.В., к.і.н. (Київ)
Шаменков С.І. (Одеса)
Щибря В.В., к.і.н. (Київ)

Над випуском працювали

Головний редактор – Прокопенко В.М.
Редактор – Папакін А.Г.
Технічний редактор та дизайн – Безобчук О.В.
Перекладач – Лісниченко О.І.

Зареєстровано Міністерством юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію:
КВ № 23861-13701 Р від 19.04.2019

Адреса: Україна, 03058, а/с 9,
Прокопенко Володимир Михайлович
Сайт: <http://striy.org.ua/>
E-mail: email@striy.org.ua

Малюнок на обкладинці:

Ватажок опришків.
Малюнок Сергія Шаменкова

Журнал опубліковано за посиланням:
striy.org.ua/index.php/striy/issue/view/striy_4_2022

Striy. Historic Clothing Studies

Striy is a popular science journal on the research of the history of clothing. The journal publishes scientific and popular materials on the history of clothing and uniforms, studies on textiles and accessories for civil and military suits, phaleristics and vexillology. A major place in the journal will be allocated for articles on the issues of practical reconstruction of individual items and technologies, as well as comprehensive sets of clothing and equipment.

The journal is published once a year and distributed electronically free of charge.

Historical Clothing

Serhii Shamenkov

Waist clothing of ancient Slavs and Scandinavian "Hábrækr" 3

Serhii Shamenkov

Sharovary trousers in the wardrobe of the Cossacks of Right Bank Ukraine in 1695 13

Serhii Shamenkov

Cossack kuntusz from the collection of the Dnipro D.I. Yavornytskyi National Historical Museum..... 17

Serhii Shamenkov

Characters of the poem "Aeneid" by Ivan Kotliarevskyi in the context of historical clothing of its era 25

Serhii Shamenkov

Images of Cossacks in the works of Jean-Pierre Norblin 35

Serhii Shamenkov

Opryshky outlaws of the era of Oleksa Dovbush: appearance, clothes and weapons 41

Graphic Reconstruction

Serhii Shamenkov

Graphic reconstruction musketeer "Maison du Roi" of the 1625–1627 55

Ethnographic Clothing

Liudmyla Klymuk

The structural arrangement of the kersetka from the collection of the Ukrainian Center of Folk Culture "Ivan Honchar Museum" 57

ISSN 2706-7203 (print version), **ISSN 2706-7211** (online version)

Editorial Board

Prokopenko V.M., PhD (Kyiv)
Adamenko D.V. (Kyiv)
Papakin A.G., PhD (Kyiv)
Sychevs'kyj S.V. (Kyiv)
Toichkin D.V., PhD (Kyiv)
Shamenkov S.I. (Odesa)
Shchybria V.V., PhD (Kyiv)

Editorial Board of the Volume

Chief Editor – Prokopenko V.M.
Editor – Papakin A.G.
Technical Editor and Design – Bezobchuk O.V.
Translator – Lisnychenko O.I.

Registered Ministry of Justice of Ukraine

Certificate of registration:
KB № 23861-13701 P from 19.04.2019

Address: Ukraine, 03058, PO Box 9
Prokopenko Volodymyr
Site: <http://striy.org.ua>
E-mail: email@striy.org.ua

Drawing on the cover:

Opryshky leader.
Drawing by Serhii Shamenkov.

The journal published by the link:
striy.org.ua/index.php/striy/issue/view/striy_4_2022

Сергій Шаменков

Опришки-збійники доби Олекси Довбуша: зовнішній вигляд, одяг та зброя

Ключові слова: *Олекса Довбуш, опришки, Карпати, одяг, XVIII ст.*

Стаття присвячена дослідженню одягу та спорядження опришків-збійників доби Олекси Довбуша. Використовуючи широке коло писемних, зображувальних та матеріальних джерел, ми розглянули елементи одягу опришків, а на їх основі було створено графічні реконструкції збійника та ватажка опришків Олекси Довбуша.

Serhii Shamenkov

Opryshky outlaws of the era of Oleksa Dovbush: appearance, clothes and weapons

Keywords: *Oleksa Dovbush, opryshky, Carpathians, clothing, 18th century.*

The article deals with the research of the clothes and equipment of the opryshky outlaws of the era of Oleksa Dovbush. Using a wide range of written, pictorial and material sources, we examined the elements of clothing of the opryshky, and on that basis, the graphic reconstructions of Oleksa Dovbush, the outlaw and opryshky leader, were created.

Шаменков Сергій Ігорович

Уніформолог, дослідник історії костюму, художник-ілюстратор.

Shamenkov Serhii

Uniformologist, researcher of the costume history, artist/illustrator.

e-mail: rogala@striy.org.ua

Навколо образу Олекси Довбуша створено чимало легенд, художніх та наукових творів. Оцінки його особистої діяльності та діяльності подібних збійників (тобто розбійників) різняться. У захопливо-романтичних творах збійники виступають народними героями – карпатським аналогом Робін Гуда та його друзів. Другий, радикально протилежний погляд сформувався ще у XVIII ст. та актуальний і понині. Він базується на підставі історичних записів конфесат, скарг та фактів про численні злочини, пограбування і вбивства. Всі ці злочинства вчинялися проти представників вірменської, юдейської, польської та руської (української) громад і не мали чіткого антифеодалного чи революційного забарвлення. Але ми не будемо зосереджуватися на оцінці дій Олекси Довбуша, оскільки це вже не раз було описано багатьма авторами¹. Нас цікавить інше: а як власне виглядали оці опришки, який одяг вони носили в першій половині XVIII ст., в період життя Довбуша та після його смерті. Сучасні уявлення, численні книжні ілюстрації та твори мистецтва, у тому числі кінематографічні, малюють образи, що нав'язно значно пізнішими етнографічними комплексами одягу, які склалися в другій половині XIX – початку XX ст. Між тим, мешканці Угорщини, Прикарпаття, Покуття і Гуцульщини першої половини XVIII ст., сам Довбуш та його «легені» носили одяг, який багато в чому відрізнявся від поширених сучасних загальних уявлень та етнографічних строїв. Також потрібно зважати на те, що серед легенів Довбуша були і русини, і волохи, й угорці, і вони звісно носили звичний саме для них одяг.

До нашого часу збереглося два портрети, які вважаються створеними у XVIII ст. (Мал. 1, а, б), а також опис одягу самого Довбуша, в якому він прийшов на свої останню зустріч із чужою жінкою. Деякі інші подробиці одягу того часу можна віднайти у спогадах сучасників, судових справах та небагатьох зображеннях мешканців Карпат першої половини XVIII ст., які дійшли до нашого часу на гравюрах, портретах та церковних зображеннях.

Описи одягу Олекси Довбуша та його збійників-опришків у судових документах.

Одяг самого Олекси Довбуша відомий нам за описом 1850 р. очевидця, мешканця с. Вижне Жаб'є 120-річного Шимона, який запам'ятав його в юнацькі роки. Звичайно, між цими спогадами та смертю Довбуша пролягає 100 років і за цей час на спогади 120 річного діда наклалися інші уявлення та міфи, але тим не менш ми їх згадаємо: «Олекса був високий, плечистий, темноволосий, краснолиций, рухливий, мав усмінене обличчя, проникливе око, дзвінкий голос. На ньому була шапка з навиним пір'ям, мазана сорочка, широкий пояс, за ним – два пістолі, порохівниця, капшук на тютюн, торба, на плечі – кріс» (Грабовецький 75). Цікаво відмітити що тут, як і в інших прижиттєвих описах, які ми наведемо нижче, відсутня така деталь як широкий на клямрах з латуні шкіряний пояс, а широкий пояс згаданий у цьому фрагменті, судячи із зображувальних джерел, є просто тканим.

Другий опис, вже документальний, був засвідчений у Станіславівському міському суді. Опришок прийшов на зустріч до жінки, якої він домагався, та був підстрелений її чоловіком. Досить цікаво, що одяг Довбуша був ретельно описаний в документі, опублікованому в 1857 р.: «*W chaszczu, pod drzewem smerekowym naleźliśmy je szcze żywego Olexę Doboszczuka: w gugli zadubionej, w sieraku takowymże, w koszuli w oliwie zatłuszczzonej, i w smole umaczanej*» («*Pokucie przez*» 732). Аналізуючи документи та описи зібрані В. Грабовецьким та Ю. Целевичем можна віднайти додаткові деталі одягу та спорядження Довбуша. Так, за текстом наведеним у Ю. Целевича, Довбуш був одягнутий у просту сорочку, яка була виварена у олії та вимочена у смолі, а поверх сорочки згадано гугло та сірак: «*pod Drzewem Smerekowym naleźliśmy jeszcze żywego Olexy Doboszczuka Guglo zadubiono w Sieraku takowymże w koszuli w oliwie zatłuszczzonej u w Smole umaczanej*» (Целевич 180). Окрім цього згадано: карафка, хрест, шмат срібла, іконка (ці речі були вкрадені у П. Романовського) та порохівниця з бляхи (Грабовецький 75; Целевич 180). В одному із джерел описано, що при ньому був

¹ Зокрема, рекомендуємо ознайомитися із коротким нарисом к.і.н. Мирослава Волошука (Волошук «Ким насправді був Олекса Довбуш?»).

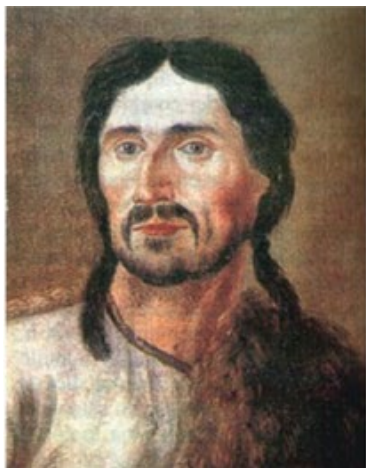
№4 (2022)

а

б

в

г

д

Мал. 1. (а) – Портрет Олекси Довбуша 1746 р.; (б) – портрет Олекси Довбуша кінця XVIII–XIX ст.; (в–д) – портрети керманічів повстання 1784 р. в Трансильванії – Клошки, Хорії та Кришана.

хрест з діамантами (Грабовецький 228, 229), а в іншому згадані пістолі та крис-цешенка (тобто рушниця), які в Довбуша забрали опришки (Грабовецький 264, 266).

Ще один опис із суду розповідає про те, що Довбуш зазвичай носив рушницю, при боці мав меч (вочевидь мався на увазі палаш – С.Ш.),

за поясом носив топорець і два пістолі, у руці – рогатину, а з пояса звисав ніж, який звався чепеликом. Усі інші опришки були озброєні так само, окрім мечів (Целевич 157). Вочевидь, меч (палаш) був ознакою саме ватажка. Зброю опришки діставали з різних джерел, одним з яких були наїзди: «*Zabrał potym pieniądze czterysta bitych*

talarów , strzelb cztery, pistoletów par trzy, i dwie szpady» («Pokucie przez» 734). Але частину військових припасів та горілку збійники Довбуша отримували в інший спосіб: «Dostarczali im ci żydzi bukłagami gorzałki, legumin, prochu, ołowiu na kule, toporców, strzelb» («Pokucie przez» 708).

Серед опришків того часу вирізняється один колоритний персонаж, якого неможливо не згадати – Семен Бушук на псевдо Пістолетник. Цей легень з якоїсь скали роздобув собі заіржавілий панцир (тобто кольчугу) із місюркою, і, вичистивши їх, ходив у тому на розбій (Целевич 258).

У судових справах та конфесатах нерідко згадується одяг і інших опришків, зокрема: «koszulę, chłopsznie i czapkę» («Pokucie przez» 730). В одному з описів судової справи захоплений опришок зізнався, що серед різних пограбованих речей було полотно, з якого вони замовили собі пошити сорочки (Целевич 226). В іншому випадку серед пограбованого виявилось сукно, і опришок Зеленчук одержав з тої здобичі у пай кілька ліктів сукна на пошив «убране» (Целевич 274).

Ще один цікавий факт із конфесатів: легень Максим, який на закид, що, мовляв, він з пограбованого взяв та носив жидівську шапку, на те на допиті відповів, що то неправда і він завжди носив свою шапку з «сивих смушків» (Целевич 226).

Іконографічні пам'ятки першої половини XVIII ст.

Серед настінних розписів церков, на гравюрах та полотнах першої половини XVIII ст. збереглися образи мешканців регіону, які дають нам можливість уявити як їх зовнішній вигляд, так і одяг, який вони носили. Серед них є декілька зображень збійників (опришків) – мешканців Карпат, угорців, волохів, трансильванців та русинів. Це, зокрема, портрети збійника Ондраша, який був убитий у 1715 р.², із зібрань музеїв у Пршиборі (Чехія) (Мал. 2, а) («Sbírkové předměty z výstav») та Цешині (Польща) (Мал. 2, б) (Jerabek 242). Відоме зображення збійника 1703 р. авторства гравера Каспара Луйкена (Мал. 2, в) («Welt-Galleria»). Воно досить сильно нагадує вищезгадані портрети Ондраша, що дозволяє припустити використання подібних

портретів як основи для цієї гравюри.

До інших зображень збійників належить дереворит кінця XVII – початку XVIII ст. із зображенням гайдука та збійника (праворуч) в типовому для цього персонажа одязі (Мал. 2, г) («Góral i hajduk»). Цікаво відмітити шапку збійника, прикрашену мушлями каурі та пір'ям. Він одягнутий у сорочку, має вузький поясний одяг, вочевидь «убране» (угорський аналог назви такого типу одягу – «надраги») і озброєний сокиркою, рушницею та ножем.

Згадаємо і портрети власне Олекси Довбуша. Один із них, невідомого автора, датований 1746 р. (Мал. 1, а) («Aleksy Dobosz grafika») і викликає враження зробленого з натури. Зображення дуже цікаве через деталі декору сорочки. Другий портрет був виявлений у Львівському музеї образотворчого мистецтва в 1959 р. (Мал. 1, б). Вважається, що полотно написано невідомим автором в XVIII ст., але його експертиза не проводилася. Образ на полотні ніяк не схожий на малюнок олівцем 1746 р., а сама стилістика письма натякає, що полотно написано або у самому кінці XVIII ст., або вже у XIX ст. У будь-якому разі, ми вважаємо його уявним портретом, виконаним значно пізніше часу життя та діяльності Довбуша.

Завершують цикл збійників досить цікаві портрети керманічів повстання 1784 р. в Трансильванії – Клошки, Хорії та Кришана

Мал. 2. (а) – Портрет збійника Ондраша з зібрання музею в Пршиборі (© Krajinske muzeum v Pribore); (б) – портрет збійника Ондраша з зібрання музею в Цешині; (в) – збійник, гравюра 1703 р. авторства Каспара Луйкена; (г) – дереворит кінця XVII – початку XVIII ст. із зображенням гайдука та збійника (праворуч) (© Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie); (д) – малюнок угорського пішого вояка – толпача; (е) – невідомий вояк із шаблею (© Nordiska museet); (є) – малюнок волоха 1743 р. авторства Джона Міллера; (ж) – малюнок волоха 1729 р.; (з) – гравюра кінця 1780-х рр. із праці Бальтазара Гакета; (и) – гураль кінця XVIII – початку XIX ст. авторства Міхала Стаховича.

² Обидві фігури на картині зображують Ондраша – це одночасно його прижиттєвий образ і момент смерті.

а

б

в

г

д

е

є

ж

з

и

а

б

в

г

д

(Мал. 1, в-д) («Chc closca»; «Chc crisan»; «Chc horea»). Хоч вони і більш пізнього часу, але так само, як і більш ранні джерела, демонструють характерні образи та одяг.

Серед інших ілюстративних джерел варто відмітити зображення і інших жителів Карпат: малюнок угорського пішого вояка – толпача (Мал. 2, д) («Talpas katona»), невідомого вояка із шаблею із зібрання Скандинавського музею (Мал. 2, е) («Tavla – Nordiska museet»), зображення волохів, одне авторства Джона Міллера, також відомого як Йоганн Себастьян Мюллер (Johann Sebastian Müller) (р.ж. 1715–1792 рр.), видане у 1743 р. (Мал. 2, є) («A Wallachian Tolpatch with his Arms»), і друге, видане 1729 р. у альбомі «Trachten-Kabinett von Siebenbürgen» (Мал. 2, ж) («Trachten-Kabinett von Siebenbürgen»).

Цікаві образи гуцулів показані на гравюрі кінця 1780-х рр. із праці Бальтазара Гакета (Мал. 2, з) (Hacquet XIX). Гуцули, які танцюють, одягнуті у сорочки із підкатаними широкими рукавами, підперезані тонкими пасами і мають полотняні штани-гаті. На головах зображені хутряні шапки. Хоч ця гравюра пізніша за час, який нас цікавить, але цілком відображає одяг гуцулів середини XVIII ст. Подібні шапки, наприклад, показані на постатях із церкви св. Юра з Дрогобича (Мал. 3, г). Ще одне зображення авторства Міхала Стаховича (Michał Stachowicz) (р.ж. 1768–1825) показує гуралю кінця XVIII – початку XIX ст. (Мал. 2, и) («[Góral] – Stachowicz Michał»). Це зображення цікаве нам, оскільки відображає часові зміни у крої сорочки, зокрема, рукава зібрано у манжети.

Особливо цікавим джерелом є церковні розписи, і тут варто відмітити поліхромні розписи з теренів Польських Бещад, із храму в Оравці (Польща). На них зображено велику кількість персонажів у різноманітному гуральському одязі, який перегукується з іншими

зображеннями та описами з наших теренів (Мал. 3, а, б, в) («ORAWKA... (15)»; «ORAWKA... (17)»; «Tízparancsolat (5)»). Одним з перших хронологічно, датованим 1711 р., є розпис із уже згаданої церкви Святого Юра у Дрогобичі. Показані постаті наочно демонструють комплекси чоловічого одягу того часу та зброю (Мал. 3, г) (Міляєва 298; Скоп 67, 73).

На іконі «Страшний суд» другої половини XVIII ст. із церкви села Сухий Великоберезнянського району Закарпаття містяться зображення грішників (Мал. 3, д). На них видно високі повстяні чорні шапки з лопатями, білі сорочки заправлені у сині уброне та червоні, вочевидь ткани, паси.

Види одягу, який носили опришки.

Одяг мешканців Карпат у першій половині XVIII ст. мав багато спільних рис з одягом народів, які межували з карпатським регіоном, а тому в ньому ми можемо знайти волоські, угорські, румунські та польські впливи, та й загалом вони були між собою дещо подібні. Якщо окреслити його основні риси, то виходить відносно короткий, легкий та теплий одяг, що підходив для життя в гористій місцевості.

Чоловічі головні убори, можна поділити за матеріалом виготовлення на сукняні (повстяні) та сукняно-хутряні. В окреслений нами період були дуже поширені високі повстяні ковпаки циліндричної форми із лопаттю. Такі шапки носили і гуцули, і угорці, і волохи з теренів Словаччини, горяни та вояки з терен Речі Посполитої. Прикрашалися вони по кінцях лопаті китицями та нашитими мушлями каури (Мал. 2, г; Мал. 3, а; Мал. 4). Шапки такої конструкції широко представлені в іконографічних джерелах першої половини XVIII ст., зокрема, на гравюрах та картинах збійників (Мал. 2, а-в), волохів (Мал. 2, ж) та сюжетних розписах з костелу у Оравці (Мал. 3, а). Зрештою навіть збереглася шапка такого типу, яку носив словацький збійник Ю. Юношик, і яка зараз зберігається в музеї Ліптовського в Ружомберку (Мал. 4) («Slovenský národný»). Шапка висотою 164 мм виготовлена з повсті коричневого кольору (можливо, вона вигоріла на сонці та початково була чорного кольору) та обшита зверху пасмантерією і мушлями каури.

Іншим варіантом повстяного капелюха був крилатий капелюх із трохи підгорнутими, але

◀ **Мал. 3.** (а-в) – поліхромні розписи із храму у Оравці (© *mik Krakow*; © *Elekes Andor*); (г) – розпис із церкви Святого Юра у Дрогобичі; (д) – фрагмент ікони «Страшний суд» другої половини XVIII ст. із церкви села Сухий Великоберезнянського району Закарпаття.

Мал. 4. Шапка словацького збійника Ю. Юношика.

досить широкими полями, прикрашений шнуром та нашитими мушлями каури (Мал. 3, а, в).

Ще одним типом була шапка з хутра «*czapkę lisią, zwaną kłepanie*» («*Pokucie przez*» 665) які можна побачити на гравюрі кінця 1780-х рр. із праці Бальтазара Гакета (Мал. 2, з) та розпису церкви Святого Юра у Дрогобичі (Мал. 3, д).

Для того, щоби повсть тримала форму, її змащували смолою чи жиром. Ця технологія виготовлення вівчарських капелюхів дійшла і до етнографічного часу. У звичайний капелюх кілька разів доїли овець, а коли той набирав достатню кількість жирів, його висушували. Такий капелюх мав тверді криси і не пропускав воду. Вочевидь, у такий самий спосіб виготовлялися й більш ранні повстяні капелюхи.

Повстяний капелюх–«*крисаня*» із широкими полями в час, що ми розглядаємо, часто обшивався по полях мушлями каури. У наступному, ХІХ ст. поля значно зменшилися та почали загортатися нагору, а традиція прикрашання мушлями відійшла. І його в 1857 р. вже описували наступним чином: «*Kapelusz czyli tak zwane kresanie, formy stożkowatej, lub z główką okrągłą, a szerokimi brzegami, ma w koło szeroką blaszkę lub wstążkę, częstokroć pierścieniami, kółkami i innemi błyskotkami nawieszaną, z za której pióro pawie powiewa*» («*Pokucie przez*» 665).

Чоловічий традиційний гуцульський стрій включає білу полотняну сорочку з розрізом

посередині спереду, широкими, зібраними біля зап'ястя, рукавами та коміром-стійкою. Кроїли її із одного шматка полотна, складеного навпіл. Зокрема, таку сорочку можна побачити на малюнку гураля кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. (Мал. 2, и).

Крій сорочок першої половини ХVІІІ ст. був відмінним від згаданого вище етнографічного крою. «Старі кошулі» виділялися відсутністю коміра та вільними широкими рукавами (Соць та Мартинчук 69), а найдавнішим видом сорочок бойків та лемків Закарпаття була довга сорочка із пілкою-вставкою збоку, глибоким розрізом пазухи та довгими рукавами. Звертаючись до опису сорочки Олекси Довбуша, варто відмітити її можливий колір, пов'язаний з обробкою: «*w koszuli w oliwie zatłuszczonej, i w smole umaczanej*» («*Pokucie przez*» 732). Чорної смоли, виготовленої з нафтопродуктів, у той час не існувало, тому сорочка не могла бути в буквальному сенсі чорною від смоли. Вона була виварена в олії та смолі з деревини, можливо схожої по складу на дьоготь, що надавало їй жовтувато-брунатного або брудно-коричневого кольору. На зображеннях періоду немає сорочок чорного кольору та не вказано, що для пошиття використовували фарбовану чорну тканину.

Поверх сорочки вдягали неширокий пас. Поширене уявлення про існування в період життя Довбуша широких карпатських чересів з мосяжними (тобто латунними або мідними) клямрами хибне. Жодне з іконографічних джерел першої половини та навіть кінця ХVІІІ ст. не показує такі череси в Карпатах. Не згадуються вони й у синхронних історичних документах, і зрештою, його не було на самому Довбуші під час його смерті, про що свідчать описи. Натомість на численних зображеннях видно прості, часто червоного кольору, плетені або вузькі шкіряні пояси. На зображеннях горян широкі шкіряні череси з'являються у 1820-х рр., а найдавніші зразки широких гуцульських чересів датуються другою половиною ХІХ ст.

Поясний одяг горян бував різним та залежав від сезону. Це могли бути вузькі види «*Spodnie białe obcisłe*» («*Pokucie przez*» 666): «*gami*», «*gaci*» або зимові суконні холошні штани. Влітку мешканці Карпат носили білі полотняні штани («*gami*», «*gaci*») на очкурі або шкіряному поясі, а взимку чоловіки носили білі чи сукняні штани

з фарбованого сукна («холошні»). Поясним чоловічим вбранням бойків і лемків Закарпаття були літні полотняні штани («*gati*», «*надраги*») та зимові сукняні штани. За розмірами бойківські та лемківські штани були довшими і вужчими за долинянські (Соць та Мартинчук 70).

Цікаво, що *надраги* за кроєм фактично були аналогом вузьких *убране*. В цьому ракурсі варто згадати вищезгаданого опришка Зеленчука, який узяв сукно на пошив *убране*, а також численну іконографію, на якій ми можемо побачити вузькі зразки поясного одягу з характерним силуетом. Серед збійників-опришків завжди був присутній угорський елемент, а Довбуш та його побратими не раз подовгу залишалися на території Угорщини, тож логічно припустити, що вони могли носити і такі зразки угорського одягу, як доломани та вузькі види поясного одягу – *убране* (*надраги*).

Взуттям опришків-збійників слугували постоли, зроблені з одного шматка шкіри.

Повертаючись до посмертного опису вбрання Довбуша, ми можемо побачити згадки назв верхнього одягу: «*w gugli zadubionej, w sieraku takowymże*» («*Pokucie przez*» 732). Сіряк – короткий сукняний одяг білого, брунатного чи чорного кольору, який одягали поверх сорочки. На жаль, до нашого часу не дійшли оригінальні предмети XVIII ст., і ми вимушені користуватися зображувальними джерелами та пізнішими етнографічними зразками. Зокрема, такі сіряки можна побачити на розписах з церков у Оравці (Мал. 3, а, б) та у Дрогобицькій церкві св. Юра (Мал. 3, г). А з етнографії нам відомо, що сіряки-сукмани були близькими за кроєм до свит-серм'яг та різнилися лише в деталях крою (Райфус 49).

Поверх сіряка або поверх сорочки вдягали «*гугло*» або «*гугля*». Це верхній одяг без рукавів у вигляді плащу, який виготовлявся з білого сукна: «*Gugłę czyli dżugłę zwaną także manta, która jest rodzajem płaszczka z sukna białego*» («*Pokucie przez*» 665). Була також його варіація – «*гуня*», плащ прямого крою брунатних відтінків: «*Gunia krótka, z grubego sukna, brązowego, miodowe go, niekiedy ponsowego koloru; bierze ją najczęściej na*

opaszki, spinając pod szyją pętlcami» («*Pokucie przez*» 665).

Були поширеними декілька видів гунь: «*гуні кладені*» та «*гуні чесані*». Шилися вони з овечого сукна, а їхній крій був досить простим. Шматок вовни складали навпіл по основі і зшивали його по боках, залишаючи отвори для рукавів. Потім передню частину розрізали і робили виріз для горловини.

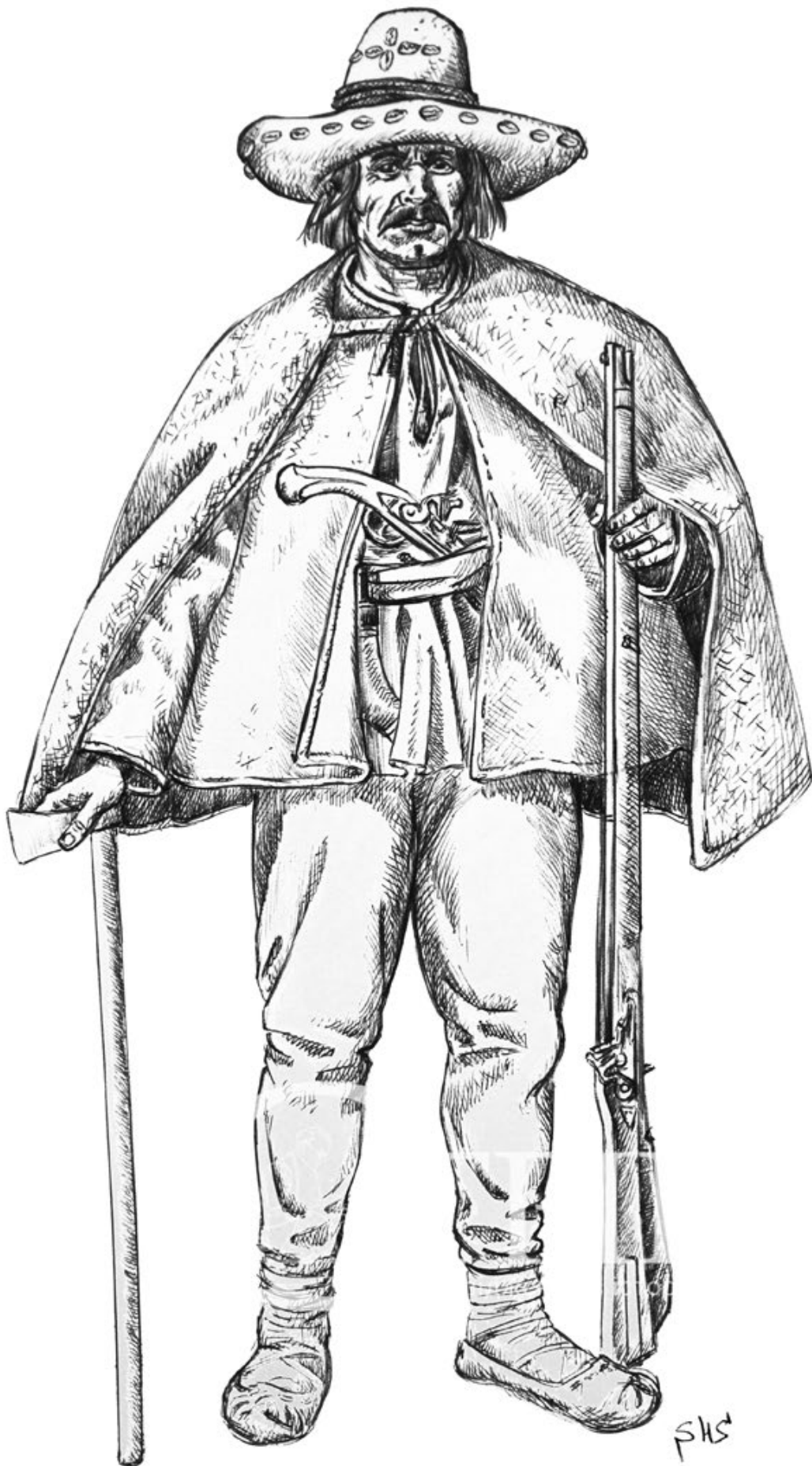
Через плече опришки носили шкіряні торби, на які у XVIII ст. ще не набивали різні мосяжні бляшки, і їх до середини XIX ст. описували як досить прості та без прикрас: «*Przez plecy tobolec czyli tajstra skórzana, bez ozdób*» («*Pokucie przez*» 666).

Озброєння опришків складалося з пістолів та з криса – рушниці з прикладом аркебузного типу та ударно-кременевим замком, полегшеним дулом та декором. Такий тип зброї був популярним і в українських козаків XVII–XVIII ст. Як свідчать документи, особливо цінувалися цешенки, тобто полегшені мисливські аркебузи з коліщатковим замком.

Доповнювали озброєння сокири, списи, а ватажки могли мати й палаші. Порохівниці виготовлялися з рогу. Аркебузи та пістолі могли зберігатися у шкіряних чохлах-ольстрах, які перекидали через плече. Такий спосіб носіння та ольстро добре показані на розпису із Дрогобицької церкви св. Юра (Мал. 3, г).

На основі представлених матеріалів нами було виготовлено дві графічні реконструкції, які презентують правдиві образи опришка (Мал. 5) та ватажка опришків початку XVIII ст. (Мал. 6).

Як ми можемо бачити, ці образи сильно відрізняються від стереотипних уявлень та графічних образів, знайомих нам за художніми та науково-популярними книжками. В їхньому гардеробі не було ані широких орнаментованих чересів на пряжках, ані шкіряних торб, оббитих металевими бляшками, ані шкіряних орнаментованих кептарів, які ще не увійшли в костюм горців. Не було і шкіряних нарукавних напульсників. Капелюхи опришків та гуцулів взагалі були інших форм, ніж пізніші етнографічні зразки, а сіряки не обшивалися кольоровим шнуровим декором.

Мал. 5. Спроба художньої реконструкції опришка першої половини XVIII ст. (© С. Шаменков).

Мал. 6. Спроба художньої реконструкції ватажка опришків (© С. Шаменков).

Бібліографія

- «A Wallachian Tolpatch with his Arms. A Croat with his Arms, Standing Sentry. A Morlachian Soldier with his Arms.» *Victoria and Albert Museum*, collections.vam.ac.uk/item/O1106680/a-wallachian-tolpatch-with-his-engraving-johann-sebastian-müller/. Accessed 01 July 2022.
- «Aleksy Dobosz grafika.» *Wikimedia Commons*, commons.wikimedia.org/wiki/File:Aleksy_Dobosz_grafika.jpg. Accessed 01 July 2022.
- «Chc closca.» *Wikimedia Commons*, commons.wikimedia.org/wiki/File:Chc_closca.jpg. Accessed 01 July 2022.
- «Chc crisan.» *Wikimedia Commons*, commons.wikimedia.org/wiki/File:Chc_crisan.jpg. Accessed 01 July 2022.
- «Chc horea.» *Wikimedia Commons*, commons.wikimedia.org/wiki/File:Chc_horea.jpg. Accessed 01 July 2022.
- «Góral i hajduk.» *Wirtualne Muzeum Drzeworytów Ludowych – Muzeum Etnograficzne w Krakowie*, midasbrowser.pl/drzeworyty/displayDocument.htm?docId=5000000094. Accessed 01 July 2022.
- «[Góral] – Stachowicz Michał.» *Polona*, polona.pl/item/goral,ODc1MjM1MjU/0/#info. Accessed 01 July 2022.
- Hacquet, Balthasar. *Hacquet's neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1791. 92 und 93 durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördlichen Karpathen*. Nürnberg: im Verlag der Raspischen Buchhandlung, 1794.
- Jerabek, Richard. «Ikonografie moravskoslezskeho zbojnika.» *Národopisné aktuality*. XXVI, 1989, č. 4, s. 239–247.
- «ORAWKA_kościół, fot. M. Jałoszyńska MIK 2016 CC BY SA NC ND (15).» *Flickr*, www.flickr.com/photos/mik_krakow/30617522695/in/album-72157675710482266/. Accessed 01 July 2022.
- «ORAWKA_kościół, fot. M. Jałoszyńska MIK 2016 CC BY SA NC ND (17).» *Flickr*, www.flickr.com/photos/mik_krakow/29983465503/in/album-72157675710482266/. Accessed 01 July 2022.
- «Pokucie przez Augusta Bielowskiego.» *Czas: dodatek miesięczny*. rok drugi, Kwiecień. Maj. Czerwiec, Tom 6. Krakow: Drukarnia «Czasu», 1857, s. 653–734.
- «Sbírkové předměty z výstav z roku 1887, 1895 a 1911 – Centrum tradičních technologií Příbor.» *Centrum tradičních technologií Příbor*, www.muzeumnj.cz/pribor/muzeum-z-domova/krajinske-muzeum-v-pribore/sbirkove-predmety-z-vystav-z-roku-1887-1895-a-1911. Accessed 01 July 2022.
- «Slovenský národný hrdina bol legendou aj v USA a Čile Jánošík mal vraj slabosť na ženy!» *Topky.sk*, www.topky.sk/cl/10/1561123/. Accessed 01 July 2022.
- «Talpas katona.» *MEK (Magyar Elektronikus Könyvtár)*, mek.oszk.hu/01800/01885/html/index240.html. Accessed 01 July 2022.
- «Tavla – Nordiska museet.» *DigitaltMuseum*, digitaltmuseum.se/011023504762/tavla. Accessed 01 July 2022.
- «Tízparancsolat (5).» *Wikimedia Commons*, [commons.wikimedia.org/wiki/File:Tízparancsolat_\(5\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tízparancsolat_(5).jpg). Accessed 01 July 2022.
- «Trachten-Kabinett von Siebenbürgen – Ein Wallachischer» *Wikimedia Commons*, commons.wikimedia.org/wiki/File:Trachten-Kabinett_von_Siebenbürgen_-_Ein_Wallachischer_....jpg. Accessed 01 July 2022.
- «Welt-Galleria T067.» *Wikimedia Commons*, commons.wikimedia.org/wiki/File:Welt-Galleria_T067.jpg. Accessed 01 July 2022.

- Волощук, Мирослав. «Ким насправді був Олекса Довбуш?» *Локальна Історія*, 18 Грудня 2019, localhistory.org.ua/texts/statti/kim-naspravdi-buv-oleksa-dovbush/. Дата звернення 01 Липня 2022.
- Грабовецький, Володимир. *Олекса Довбуш (1700–1745)*. Львів: Світ, 1994.
- Міляєва, Людмила та інші. *Церква Св. Юра в Дрогобичі. Архітектура, малярство, реставрація*. Київ: Майстер книг, 2019.
- Райфус, Р. *Матеріали для вивчення матеріальної культури Бойків. У перекладі Наталії Кляшторної*. Львів: Колір ПРО, 2020.
- Скоп, Лев. *Українське церковне малярство у Галичині: техніка та технологія XV-XVIII ст.* Дрогобич: Коло, 2013.
- Соць, В.А. та І.І. Мартинчук «Фактори формування традиційного чоловічого костюму гуцулів та долинян.» *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. Т. 1, № 10, 2018, с. 68-71.
- Целевич, Ю. «Опришки.» *Розвідки про народні рухи на Україні-Русі в XVIII віці*. Львів: Накладом Наук. Т-ва ім. Шевченка. Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1897, с. 155-295.